حکومەتی هەرێمی کوردستان
وەزارەتی رۆشنبیری
بەڕێوەبەرێتی گشتی چاپ و بڵاوکردنەوە
زنجیرەی(٣٨)

حەبسەخانی نەقیب لە ئاوێنەی میژوودا

دانانی
رؤوف عوسمان

حکومەتی هەرێمی کوردستان
وەزارەتی ڕۆشنبیری
بەڕێوەبەرێتی گشتی چاپ و بڵاوکردنەوە
زنجیرەی(٣٨)

حەبسەخانی نەقیب لە ئاوێنەی میژوودا

دانانی
ڕۆوف عوسمان

چاپی یەکەم سلێمانی ١٩٩٩
لەسەر نەرکی وەزارەتی ڕۆشنبیری چاپ کراوە

ناوی کتێب: حەپسە خانی نەقیب لە ناوێنەی مێژوودا
نووسەر: رۆوف عوسمان
چاپی یەکەم-١٩٩٩
زنجیرە: ٣٨
چاپخانەی ئۆفسێتی بابان - سلێمانی - بازاڕی سۆز -ت(٢٥٤٦٥)
ژمارەی سپاردنی (٥٢٨)ی وەزارەتی ڕۆشنبیری سالی (١٩٩٩)ی دراوەتێ.

پێشکەشە

بە دایکم

کە یەکێکە لە هاوڕێ دڵسۆزەکانی

حەبسەخانی نەقیب

حەپسەخانی نەقیب ئەو خانمە زیرەك و هوشیارو چاو نەترسە بوو کە جێ
پەنجەی بەسەر پوودارو دیاردە کۆمەلایەتی و زانیاری و سیاسیەکانی
سەردەمەکەیدا دیارو بەلگە نەویست بوو، تەنانەت دوژمنە خوێن خۆرەکانی
گەلەکەشمان نەیانتوانیوە نکوولی لێ بکەن، بەبالا بڕین و هەڵسەنگاندنی
کەسێتی ئەم خانمە کوردە میهرەبان و تێکۆشەرە هەرگیز دانابڕێت لە
زنجیرەیەك قۆناخی پڕ بایەخ و جەنجاڵ و چارەنووسسازی مێژووی
میللەتەکەمان، دەتوانم ئەوە بڵێم کە حەپسەخان دەرەنجام و پاڵاوتەی
بارە شارستانی و ئیجابیەکەی ئەو قۆناغە گرنگانەی دوو سەد ساڵی دوایی
کوردستانی باشوورە.

ئەم ژنە بلیمەت و هۆشیارە، ئەندامێکی هەڵکەوتەی ئەو بنەماڵە زانار
شۆڕشگێڕو شارستانیەیە کەسەدان ساڵە قۆڵی جوامێرییان لێ هەڵماڵیوە
لەهەر بوارێکدا بۆیان ڕەخسابێت درێخیان نەکردووە و جوولانەوەی
ڕزگاریخوازی گەلەکەمانیان بەرەو پێش بردووە، بێ ئەوەی کۆ لە هیچ
داگیرکەرو ملهۆڕ و چڵکاو خۆرێك بکەن و لەو بوارەشدا بەندێتی و
دوورخستنەوەو ئازارو ئەشکەنجەیان هاتۆتە ڕێ، نەك هەر ئەوەش، بەڵکو
خوێنی گەش و پاکی زۆربەش لە جەستەی بنەماڵەکە چۆڕاوەتە، هەر لە
شەهید کردنی شێخ سەعید و شێخ ئەحمەدی کوڕی حاجی شێخ
حەسەنەوە... هتد نابێت ئەوەش لەبیر بکرێت کەڕك و دوژمنایەتی

ئینگلیزو به گرێگراوەکانی هێند قورس بوو بەرامبەر بە مەلیك مەحمود، ئەوە بوو تەنانەت تەرمەکەشیان دایە بەر گوللە و خڵتانی خوێنیان کرد.

ئەگەر زانای پایە بەرزو کەسایەتی ناوداری وەك شێخ مارفی نۆدێ لایەنە شارستانی و زانیارییەکەی سەردەمی بابانەکان بووبێتە بەو هەموو زانست و زیرەکی و بلیمەتیەوە، دیارە ئەو ڕۆڵەی کە لەو بوارەدا بینیویەتی چ بە دانانی کتێب یان بە دەرس وتنەوەو بڵاوکردنەوەی زانست و هاندانی مرۆڤی کورد بۆ چاکەو خوێندەواری و ئاوەدان کردنەوەو خواناسی ئێجگار مەزنەو گەرەکە مێژووی میللەتەکەمان نەك فەرامۆشی نەکات بە تەنیا بەڵکو وەك کۆرپەیەکی نەوزاد لە دڵیا بیلاوێنێ هەر بە دوای ئەم کەڵە زاناو بلیمەتەی ئەم بنەماڵە نیشتمانپەروەردا حاجی کاك ئەحمەدی شێخ چاوە بڕ میهرەکانی دەکاتەوەو قۆناخێکی نوێتر لە مێژووی گەلەکەمان ڕۆشنا دەکاتەوە، ئەمیش هەر بە هەمان ڕێگای زانست و دەرس وەتنەوەدا ڕێگای بڕ شانازی دەگرێتە بەرو شاری سلێمانی هێندەی تر بە زانست و کتێبخانە و فێرگەو خوێندکار دەناسێنێت و ناهێڵێت کوانووی گۆڕی شێخ مارف ساردبێتەوە. لەگەڵ ڕەوتی ڕۆژگارو توند بوونی کێشەی سیاسی و نەتەوەیی و ئیقلیمی لە نێوان دەوڵەتە نەخۆشەکەو ئەوروپادا لە لایەك و گەلانی ناوچەکەش لەلایەکی ترەوەو بڵاوبوونەوەی کەم تا زۆر گیانی بەردوو شۆڕشی فەرەنساو ئۆکتۆبەر لە لایەکی ترەوەو زوڵم و زۆری دەوڵەتی عوسمانی بەرامبەر میللەتی کورد و دامرکاندنەوەی شۆڕشەکەی

شێخ سەعیدی پیرانیش هۆشی نەتەوەیی و شۆڕشگێڕیش پەرەی سەندو جۆرە بۆشاییەکی سیاسی و ئیداریش لە نێوان ئەو دوو زلهێزەدا هاتەکایەوە، دیارە لەم سەرو بەندەدا پاڵەوانێکی نەتەوەیی شۆڕشگێڕی پشوو درێژی وەک شێخ مەحمود دەبێتە ڕابەری بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلەکەمان و جارێ حکومەتی کوردستانی خوداو ڕادەمێلێت و نزم جوامێرو دلێرانە ڕووبەڕووی ئینگلیزە داگیرکەرەکان و ڕژێمی پاشایەتی نۆکەری دەوەستێت و چەندین نەبەردو داستانی کەم وێنە لە مێژووی گەلەکەماندا تۆمار دەکات.

حەپسە خانی نەقیب ئەڵقەیەکی توند و تۆڵ و نەپساوی ئەو زنجیرە ڕۆشنبیری و شۆڕشگێڕیی و فەرمان ڕەوایەتیەیە، کە لە شێخ مارفی نۆدێوە دەست پێ دەکات، یان بە واتایەکی تر، ئەم خانمە لقێکی خەڵیوی درەختە شۆخ و شەنگەکەی ئەم بنەماڵەیە کە سێبەرەکەی کوردستان و مێژووی هاوچەرخی ئەم نەتەوەیەی گرتۆتەوە.

ئەم دایکە بلیمەت و دڵسۆزە چاوەگەشەکانی لە دەورانی ژانی شۆڕشگێڕانەو ئازارو چەوسانەوەی نەتەوەیی و بە ئاگا هاتنەوەی گەل و شەڵاڵ کردنی کوردستان لە خوێنی گەش و پیرۆزدا هەڵهێناوە. دیارە هەر لەسەرەتاوە تێکەڵاوی دنیای بەرینی سیاسەت بووەو ڕۆڵی بەرچاوی جوامێرانەشی هەبووە لە ڕیسواکردنی دوژمن و پتەوکردنی بنکە ژانیاری و

کۆمەڵایەتییەکانی حکومەتی مەلیك مەحمودو هاندانی پۆلەکانی میللەتەکەمان بۆ بەرگری و ڕابوونی شارستانیانە.

لە شەڕی دەربەندی بازیاندا خۆیو ئایشە خانی خوشکی کە خێزانی مەلیك مەحمود بووە، پۆلی گرنگ و بەرچاویان هەبووە بەوەی کە جونەتە تاسڵوجە و ئازووقەو خواردنیان بۆ شێخ مەحمود و جەنگاوەرەکان دابین کردووە و هانیان داون بەبێ ئەوەی کۆ بکەن لەو ئیمپراتۆرییەتەی کە خۆری لێ ئاوانەدەبوو!

لە لایەکی تردوە حەپسە خان لە خۆپیشاندان و کارە جەماوەرییەکاندا پۆلی بەرچاوو دیاری هەبووە، ئەوەتانێ لە بروسکەیەکی خۆی و دەستە خۆشەکەکانیا بۆ ئەنجومەنی نەتەوەیی، داوای مافی میللەتی کورد دەکات:-

فەخامەتی[1] مەندوبی سامی

فەخامەتی پەئیسی

وزەرای عێراق صورەتی - بغداد تایمس - العالم العربی - العراق - البلاد

ئێمەی ژنانی کورد، بە هەموو مەوجودیەتمانەوە طەلەبی حقوقی مەشروعی کوردستان ئەکەین کە (عصبە الامم) پێی بەخشیوین و ئیعترافی لەسەرکراوە، ئسترحام ئەکەین حیمایەتمان بفەرموون.

---

[1] ڕۆژنامەی ژیان، ژمارە ٢٥٥ ساڵی ٢٣,٥ی تەممووزی ١٩٢

حەلاوە پەمزی افندی ئامینە غفور ئاغا حفصە نقیب

نامیە صالح افندی حفصە قادر ئاغا

ئینگلیزەکان وەك گورگێکی لاساری دەم بە خوێن، لە هەر چوار لاوە پەلاماری میللەتی کوردیان ئەداو تەونی پیلانیان بۆ هەڵدەخست و بە ئاگرو ئاسن وەڵامی شێخ مەحمودیان دەدایەوە و نەیان دەهێشت و چانێك بدار هەردەم چاویان لەوە بوو کە دەم هەڵژەننە خوێنی کورد و نەوتەکەی بە مفتی پاکتاوکەن، بەڵام شێخ و جەماوەرو حەپسە خان و پژشنبیرانیش ملیان نەئەداو بەرووباندا دەوەستانەوە، دیارە ئەم دایکە میهرەبانە لە کاتە ناسك و ترسناکەکاندا هەمیشە لەپیزی پێشەوەدا بوەو گوێی نەداوەتە لە دەسچوونی هیچ سامان و پلەو پایەیەك، زۆر بە پەرۆشەوە یارمەتی کۆمارە ساواکەی مەهابادی داوە بە گەلێ شێواز. چ بە نوسراو یان یارمەتی ماددی، یان هاندانی لاوانی سلێمانی بۆ هاوبەشی کردن لە پاراستنی کۆماری مەهاباد و پێشەوای شەهید قازی موحەمەددا، ئەوەتا تێکۆشەرانی وەك موستەفا خۆشناوو محمد قودسی و شێخ عەزیز شەمزینی و نوری ئەحمەدی تەها، پێش پژشتنیان بۆ مەهاباد و بەرگری لەو تاقیکردنەوە پیرۆزە، هاتوونەتە لای حەپسەخان و وەك مەرجەعیەتێکی شۆرشگێڕ بنەماڵەی شێخ و شاری سلێمانی، خواحافیزی لێ دەکەن و ئەویش هێندەی تر هانیان ئەداو دوعای سەرکەوتیان بۆ دەکات، با ئەوەش نەبوێرم ئەو کاتە کە بارزانییەکان لە لایەن پژێمی بەکرێگیراوی پاشایەتیەوە دوود

خرابونەوە بۆ سلێمانی هەمیشە حەپسە خان ئامشۆو پەوتی کردوون و ڕێزی لێ گرتوون و پێداویستیەکانی بۆ دەستەبەر کردوون و توند و تۆڵترین پەیوەندی لە نێوان شێخ و بنەماڵەکەیدا لەلایەک و شێخ ئەحمەدو مەلا موستەفاو یاوەرانیشیان لە لایەکی ترەوە پێکەوە گرێ درابوون. درەخشان حەفید دەڵێت زۆر جار حەپسە خان لە شەودا تووڕەکەو شتی پێچراوەی ئەدا بە من و بابەتایەری برام و عوسمان محمد سلێمان کەبیبەین بۆ مالی شێخ محمد صدیق بارزانی کە دراوسێمان بووەو داواشی لێ کردین کە نابێت شتە پێچراوەکان بکەینەوەو لای کەسیش قسە بکەین.

دیارە ئەنیا گیانی کوردایەتی و نەتەوایەتی هاندەری ئەم پەیوەندی و یارمەتییە بووە، چونکە مەلیك مەحمود و بارزانی لەو دەورانەدا دووسەرکردەو ڕابەری بزافی ڕزگاریخوازی کوردستانی باشوور بوون، جگە لە هەموو ئەمانەش لە ڕاپەرینەکانی ١٩٤٨-١٩٥٣دا یارمەتی چالاکیەکانی جەماوەری دلوەو هاوکاری بەندە عەرەبە سیاسیەکانی کردوە بە هەموو شێوەیەك، هەروەها ڕۆڵێکی بەرچاوی هەبووە بۆ هاندانی جەماوەر بۆ لە سێدارە نەدانی چوار ئەفسەرە قارەمانەکە، ئەوەی شیاوی وتنە لەم بۆنەیەدا چەندان چاوپێکەوتنی لەگەڵ ڕۆژنامە نووسی و بیانیێکاندا سازکردووەو لەهەر هەمووشیاندا داکۆکی لە مافی ڕەوای نەتەوەی کورد کردووە، ئەمە جگە لەبەرگری کردنی سەرۆ مڕ لە مافی ئافرەتانی کورد.

ئەم خانمە جوامێرە لە هەڵس و کەوت و کارە جۆر بە جۆر و چالاکیەکانیدا جۆرە تاکمەندێتی یەکی (التفرد) پێوە دیارە واتە سنوورە سەختەکانی دەوروبەری بەزاندووەو گەلێك پێش سەردەمەکەی کەوتوە، چونکە مرۆڤی بلیمەت بە درێژایی ڕەوتەکانی مێژوو جێ دەست و پەنجەی بە ڕووداو کۆمەڵ و واقیعەوە دیارەو ئا لێرەشدا هێڵێك دروست دەبێت لە نێوان خەڵکە ئاسایی و مرۆڤە بلیمەتەکاندا چونکە وەك زاناکان وتویانە مرۆڤە وشیارو بلیمەت و کارامەکان نەخشەکانی مێژو ڕەنگ دەڕێژن و خەڵکە ئاساییەکانیش هەوڵی بۆ دەدەن و بنیاتی دەنێن، ئەوەندەی سەرنجم لە ڕووداوەکانی مێژوو دابێت بە تایبەتی مێژووی ڕۆژهەڵات وەتەنانەت ڕۆژئاوایی سەدەکانی ناوەڕاستیش، سەرکردەو (نخبە)کان مێژوو ڕەنگ دەڕێژن نەك جەماوەر، جەماوەر هەمیشە کوتەکی دەست بووەو گەلێك جارانیش هەر خۆیان بە کوتە کەکەی خۆی شل کوت کردووە بە تایبەتی جەماوەری نەخوێندەوارو سادە لەوحی وەك خۆمان کە تا ئێستاش خۆی بە خۆی قڕ دەکرێت وە مێژووی کورد کوژی کە شەرمەزارترین لاپەڕەیە پێی تۆمار دەکرێت. ئەگەر مەلیك مەحمود وەك ڕابەرێکی سیاسی و عەسکەری پێشڕەوی جوولانەوەی کوردایەتی سەردەمی خۆی بێت، دیارە حەپسە خان یارمەتی دەرو تەواوکەری بەشێك لە ئەرکە کۆمەڵایەتی و پەروەردەییەکانی بوە، بەمەش ئەرکی قورس و گەورە لەسەر شانی شێخ سووك بوە، ماڵەکەی حەپسە خان وەك کاروان سەرایەك، یان وەك ماڵی

میره نورستوکراتیه‌کانی سه‌ده‌ی ناوه‌راستی ئه‌وروپا جێگای کزبوونه‌وه‌و یه‌ك بینین و هه‌ڵس و که‌وتی میوان و ڕاپه‌راندنی کاره‌کان و چاوپێکه‌وتنی وه‌فدو خه‌ڵکه بیانیه‌کان و ڕۆژنامه‌نوس و چاره‌سه‌رکردنی کێشه‌کان و... هتد بووه. مامۆستا محمد رسول هاوار له کتێبه‌که‌ی شێخ مه‌حمودا ده‌رگای باس و خواستێکی کردۆته‌وه که گوایه، له‌لایه‌ن شێخ قادری گوڵه‌نه‌بڕوو حه‌پسه خان و شێخ قادر و چه‌ند خزمێك و به‌دنه‌دان و پیلانی چاپه‌ن هه‌وڵێك دراوه بۆ تێرۆر یان دیل کردنی مه‌لیك مه‌حمود به مه‌به‌ستی سه‌پاندنی دانووسان و ڕێکه‌وتن له‌گه‌ڵ ئینگلیزه‌کاندا. ڕەسوڵ هاوار ده‌ڵێت هه‌وڵێکی له‌م بابه‌ته هه‌بووه‌و هیوایان به حه‌پسه خانیش بوه بۆ یارمه‌تی و جێبه‌جێ کردنی؟

ئه‌م تۆمه‌ته گه‌ڵێك زیان به میژووی گه‌لی کورد ده‌گه‌یه‌نێت، بۆ دروست کردنی گومان و دڵ ساردبوونه‌وه‌و نه‌هله‌ستیه‌ت له دڵی میلله‌تدا، هه‌ر وه‌ك ئه‌م دوو به‌ره‌کی و خۆ خۆریه چووبێته کرۆمۆسۆماتی کورده‌وه‌و به پشتی باوو باپیرانماندا هاتبێته خوارێ! هه‌روه‌ها ئه‌م تۆمه‌ته زیان به که‌سایه‌تیه ناوداره‌کانی گه‌له‌که‌شمان ده‌گه‌یه‌نێت و ناویان ده‌زڕێنێت، ده‌بوایه مامۆستا هاوار به وردی ئه‌م هه‌واڵه‌ی بتوێژیایه‌ته‌وه و بیدایه‌ته به‌رشه‌ن و که‌وی لۆژیکه‌وه‌و هه‌روا به‌سانایی به‌سه‌ریا نێنه‌پڕیایه و بێده‌نگیش یان گواستنه‌وه‌ی ڕاکه، بێ توێژینه‌وه به‌لگه‌ی ڕه‌زامه‌ندیه!!

ئەم هەواڵە ترسناکە پێویستی بە بەدوا داچوون و شیکردنەوەو ڕامانی هوشیارانە هەیە، حەپسە خان ئامۆزای مەلیك مەحمودەو خێزانی شێخ قادری برایەتی کە سوپاسالارو کەسی دوەمی حکومەتی شێخ بوە، ئەوەی کە ڕوونە مرۆڤ هەر مرۆڤێك بێت، کاتێك کە تاوانێك دەکات دەبێت بۆ ڕازی کردنی دەروونی کۆمەڵێك بیانوو (مبرر)ی وای هەبێت کە هەم هاندەری بن بۆ جێبەجێ کردن و هەم نەش هێڵن تووشی ئازاری وێژدان ببێت، کە ئەمەیان ئێجگار خەتەر ناکە، گریمان پیلانەکە سەری گرت و شێخ کوژرا، کێ دەڵێت شێخ قادری گوللە نەبڕ جێی ناگرێتەوە؟! کامیان بۆ حەپسە خان باشە شێخ مەحمود یان گوللە نەبڕ؟ دوای ئەوە حەپسە خان لەچی کەم بوە؟ هەمیشە خۆیو هاوسەرەکەی کەسی دوەمی حکومەتی مەلیك مەحمود بوون و لە هەندێك حاڵەتدا وەك کەسی یەکەمیش مامەڵەیان دەکرد، ئایا حەپسە خانێکی هێند زیرەك و پێش بینیکەر، چۆن سەرەڕێی (مغامرە) وا دەکات کە ئەنجامێکی پڕ لە مەترسی هەبێت بۆ خۆیو هاوسەرەکەی و تەنانەت بۆ جوولانەوەی ڕزگاریخوازی گەلەکەشمان؟!

دیارە من لێرەدا نامەوێت تەپ و تۆزی گومان و تۆمەت بنیشێتە سەر ڕووی گەشی کوردایەتی حەپسە خان و بە ئاگری پڕوپاگەندەی دوژمنانی کورد بسووتێ، چاوخشانێك بە ژیاننامەی (سیرە) حەپسە خاندا ئەوە دەسەلمێنێ کە مرۆڤێکی خواناس و قورئان خوێن و نوێژ کەرو خێرخوازی گەورە بوە، بە لای منەوە حەپسە خانی بلیمەت، خواناسی کاك ئەحمەدو

عەقڵی شێخ مارف و ئازایەتی شێخ مەحمودی تیا دەرەوشاوەتەوە، بەکام لۆژیک ئافرەتێکی وا تێکۆشەر پەنادەباتە بەر چەکی تیرۆری کێش؟! مەلیك مەحمود!! مێژووی کورد تا ئەم قۆناخەی ئێستای لە شێوەی گێڕانەوەدا نووسراوەتەوەو کەم تا زۆریش پڕۆگرامی وەسپی (المنهج الوصفی) لە خۆگرتووە.

ئەم پڕۆگرامە وەسپیە خۆی لە خۆیدا بواری ئەوە ئەدا بە خەڵکی داخ لە دڵ و بێگانە کەژەهر بکەنە لاپەڕەکانی ئەم مێژووەو هێندەی ترین لەزەتی کەن! سەرباری ئەمەش بەشێك لەم مێژووە پڕۆفەلات ناسە گومان لێ کراوەکانی وەك میجرسۆن و مسس بیلّ و ریچ و... هتد) نووسیویانەتەوە، ئەمە جگە لەو دەیان ڕاپۆرتە ژەهراویەی کە بە نهێنی دراوەتە دەسگا جاسوسیەکانی وڵاتی خۆیان و هەر هەمووشی سەبارەت بە چۆنیەتی لەناوبردنی جووڵانەوەی ڕزگاریخوازی گەلەکەمان و دامرکاندنەوەی گیانی نیشتمان پەروەری و دەم ژەندنە جواناوی گەلە برسی و کۆیلەکەمان بووە.

ژیانی حەپسە خان سەرلێوە لە کوردایەتی و نیشتمان پەروەری و لەم پێناوەشدا تووشی ئاوارەیی کوردستانی خۆرهەڵات و باکوور برسێتی و بێ نەوایی بوەو لە پێناو دوا ڕۆژی کوردو سەرخستنی مەلیك مەحمودا زۆر جار گەشتۆتە لێواری مەرگ، ئایا دەشێت مرۆڤێکی هێند تێکۆشەر لە پشتەوە خەنجەر لە بەرژەوەندی کوردو بنەماڵەکەی خۆیشی بدات؟ ئایا حەپسە خان نەیزانیوە بنەما و سەرچاوەی ڕۆحی و دەسەڵاتی ئەم بنەماڵەیە مەلیك

مەحمودە؟! ئایا لە ناو چوونی شێخ ناکاتە لەناوچوونی ئەو هەموو بەها شەخسی و قەومیانە؟! حەز دەکەم ئەوەش لەیاد نەکەم کە تا ئێستاش زۆربەی هەرەزۆری ئەگەر هەموشی نەبێت چارەنووسی جوولانەوە رزگاریخوازەکانی جیهانی سێیەم بەستراوەتەوە بەرابەرەکەیەوە لەگەڵ فیوز کردنی ئەودا جوولانەوەکەش تووشی شکستی کەمەر شکێن دەبێت و دیارە هەمان حالەت بۆ شێخ و جوولانەوەکەشی چۆن یەک دەبوو تەوە وشك پێکەوە دەسووتا! !

ئەگەر شێخ قادرو حەپسە خان لەناوبردنی شێخیان لە دڵدا بوایە، دەیان توانی زۆر بە ئاسانی ئەو کارە جێ بەجێ بکەن، چۆن چۆنی؟ ئەو کاتەی کە ئینگلیزەکان لە دەبۆکەی سلێمانی دیل بوون، شێخیش لە هەمان کاتدا لای ئەوان دیل بوو، وە لە نێو خەڵکیشدا ئەوە جارێ هێشت دەکرا کە گوایە فەرمانی سێدارەی دەدرێت، دیارە ئەگەر حەپسە خان و شێخ قادر کە بەرزترین دەسەڵاتیان هەبوو لەو کاتەدا دیلە ئینگلیزەکانیان بکوشتایە، ئەوانیش وەك تۆڵەو چاوترساندن شێخیان شەهید دەکردو مردوەکەش لەوە پاکتر نەدەشۆرا، بەڵام بە پێچەوانەوە، هێند حەپسە خان رێزی گرتن و خواردن و پێویستی بۆ جێبەجێ کردن و بەدەمیانەوە چوو، هەتا ئەوانیش بەندێتی شێخیان کردە دەسڵ، دیارە ئەو هەموو رێزەش لەبەر پاراستنی ژیانی شێخ بووەو هیچی تر.

هەرگیز بەلاشمەوە سەیر نیە کە چاپەمەنی بیرۆکەی لەو بابەتەی بە گوێی هەندێك کەسدا دابێت، بەڵام ئایا لە نێو بنەماڵەکەدا کەس بە دەمیەوە چوە؟! کەس بە گوێی کردووە؟ هیچ هەوڵی لەو بابەتەوە دراوە؟ پۆژانە دەیان بەرد دەکرێت بەدرەختاو مەرجیش نیە گوێزێ بکەوێتە خوارەوە! مێژوو ئەوەیە کە پوودەدات نەك ڕملّ لێدانی بێ بنەما، من نکوولی لەوە ناکەم، کە لوای ئەوەی شێخ تووشی جۆرە شکستێك هات و تەمی ڕەشبینیش بالی بەسەر خەڵکا کێشا، شێخ قادریش بوە ئەندامی ئەنجومەنی دامەزرێنەری عێراق، بەو هیوایەی کە با ئەو ڕێگە یاساییەش! هەر بگیرێت و دوژمنیش دەم کوت کرێت و ئەوەندە بیانووی نەدرێتە دەست کە کوردستان لە خوێن هەڵکێشن، بەڵام هەر کە شێخ قادر بۆی ڕوون بوەوە کە نە ئینگلیزو نە عێراق مینقارێك بە کورد نادەن، گەڕایەوە سلێمانی و دژی پەیمانی ١٩٣٠ وەستایەوەو لەگەڵ هاوڕێکانیا هاویەشیەکی چالاکانەی شەڕی بەردەرکی سەرایان کردو ئەوەبوو بە نووسی بەندکران و ڕەوانەی کەرکوکیش کران، شێخ مەحمودیش وەك هەڵوێەکی زامدار بۆ تۆڵە کردنەوە لە پیران گەڕایەوەو شەڕی ئاویارێکی کردو ئەوە بوو بە ئاگرو ئاسن وەڵامی درایەوە، شاعیری گەورە حمە صالح دیلان لە دیوانی شێخ مەحمودی زیندوودا دەڵێت:-

ئێستا ئاویارێك وەك بوومەلەرزە هەر هەڵئەلەرزێ یا لە وەستانە

دوای تێك شكانی مەلیك مەحمود لە ئاوباریك، ئیفیان هۆلیتی سكرتیری نوێنەری بالای (المندوب السامی) بەریتانی شێخی شوبهاندوە بەپابەری نیشتمانەپەروەری ئیتالیی (گاریبالدی) بەناوبانگ). ئێمە جەندان جار بینومانە سەرانی كورد دانوسانیان كردوە لەگەڵ پژێمە یەك لە دوای یەكەكانی عێراق و هەوڵی فرەشیان داوە كە مافەكان بەم ڕێگایە بە دەست بێنن. بەڵام كاتێك كە بۆیان نەچۆتە سەر وازیان لە دانووسان هێناوەو هاتوونەتەوە ڕیزو شۆڕشیش هەر بەردەوام بووە.

ئینگلیزو چلكاو خۆرو كاسەلێسەكانیان، ئەوەی توانیان بە كوردی بكەن دڕێخیان نەكرد، هەر لە لۆزانی شوومەوە تا كەرت كەرت كردنی كوردستان و دابەشكردنی بەو شێوە تراژیدییەی كە بۆتە كێڵگەی مینی داگیر كەران و ڕۆژانە گەلەكەی تیا كەلەپاچە دەكرێت، ئەمە جگە لە بۆمبارانی شاخ و شارو دیهات و بەستنی پەیمانە شومەكانی سەعدابادو بەغداو سەنتۆو دەیان بڕیاری نهێنی و شوومی تر كە هەر هەموویان چەقۆیەكی ژەنگاوی بوون و خرابوە جەستەی شەكەت و لاوازی كوردەوە، ئایا ڕژێمێك ئەم هەموەی كردبێت بە میللەتێكی ڕزگاریخوازی وەك كورد ناتوانێت دەیان پرۆپاگەندە و درۆی وا هەڵبەستێت بۆ سەركردەو كەسایەتیە تێكۆشەرو

ناودارەکانی میللەتەکە.[1] سند رسن پاشاکە یەکێکە لەو ئینگلیزانەی کە بۆ ماوەیەکی زۆر پزیشکی تایبەتی خێزانی مەلیك فەیصل بووە لە بیرەوەریەکانیدا دان بەوەدا دەنێت کە لە دووای جەنگی جیهانی یەکەمەوە شێخ محمود کە رابەرێکی شۆڕش گێڕی گەلەکەی بووە، بۆتە درك و چەقیوەتە لا قەپرغەی ئیدارەی ئینگلیزەوە لە عێراقدا هەروەها دەڵێت: لەو ساڵانەی کە شێخ لە بەغداد نەخۆش دەبێت، پزیشك چووم بۆ بینین و چارەسەر کردنی، کاتێك کە دوو مەڵێکی بچوکم بە پشتیەوە دی لێم پرسی ئەمەچیە؟ ووتی ئەمە گوللەی ئینگلیزە!! هەر وەك خۆتان گوللەکەش ئینگلیزە، ئێوە کە چونە شوێنێك کەس دەرتان ناکات شەیتان نەبێت! لە دواییدا پشکنینەکان دەریان خست کە ئەو گوللەیە چۆتە بڕیڕە پشتەی شێخەوەو توانای دەرهێنانی نیە، ئەم رێزە تایبەتی و گوێ پێدانەی سن درسن سەرنجی هەندێك میوان و ئامادە بووی بەباری باشەدا ڕاکێشا، هەر بۆیە بەپێکەنینەوە[2] ﴿ ووتی: ئێوە لەوانە نەگەیشتوون خۆیان ئێمەیان

---

[1] مڕکرات سندرسن پاشا – ترجمة سليم طه التكريتى – منشورات مكتبة العربية – بغداد – الطبعة الثانية ١٩٨٢ ص ١٢٩.

[2] گۆڤاری هەرێمی کوردستان – ژمارە (٢) ساڵی ١٩٩٩ ل ٢٩ ئەو دەمەی بیرەوەریەکان دەبنە گزنگ – أحمد حسين.

٢ ڕەنگین – ژمارە ١٤,١١٧ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٨. ل٢٦ (كمال مظهر).

مەبەست نەبووە... ئەگەر بیان ویستایە منیش نەبومایە شوانێکیان دەمێنا و وەک ئەمیرەکانی عەرەبستان دەوڵێکیان بۆ دروست دەکرت، ئەوان بڕیاری دابشکردنی ئێمەیان بۆ مەبەستی چەپەڵی خۆیان بەم جۆرە داوە﴾ رکی ئینگلیز بەرامبەر بە بنەماڵەی شێخ لە سنووردێکی هێند خەتەرناکدا بوو کە (دوای[٢] شکستی شۆڕشکەی شێخ و بڵاوە پێ کردنی لایەنگیرانی و داگیرکردنەوەی سلێمانی لەلایەن ئینگلیزەکانەوە، داگیرکەران هەرچی ناومالی بنەماڵەی حەفیدە بە کتێبخانەکانیشیانەوە (کە گەلێکیان دەسنووسەکانی سەردەمی بابانەکان بوون)، لەبەر دەم مزگەوتی گەورەدا کۆیان کردەوەو بەبەرچاو خەڵکی شارەوە گریان تێ بەرداو سووتانیان)، من لەو بڕوایەدام ئینگلیزو داروودەستەکانی، بۆ یەکالا کردنەوەی کێشەکان گەلێ هەوڵی تێرۆرکردنی شێخیان دابێت و بۆیان نەچووبێتە سەر و ئەمەش تا بڵێی کارێکی ئاساییە، مەلا حەکیم دەڵێت (ئینگلیزەکان هیوایان بە حەپسە خان بوە بۆ کارێکی لەو جۆرە)، من وای بۆ دەچم کە ئەگەر حەپسەخان و شێخ قادر تیرۆرکردنی شێخیان مەبەست بوایە رێگای تریان هەڵدەبژارد، کە یەکێ لەوانە (دەرمان خواردە)، چونکە مێژووی ئەم جۆرە تیرۆرە لەنێو فەرمان ڕەوایانی سەفەوی و عوسمانیەکاندا زۆر باو بوەو گەورە پیاوانی ئەم دوو دەوڵەتە لەم ڕێبازەدا

---

[٢] فهرست مخطوطات مكتبة الاوقاف المركزية في السليمانية – الجزء الاول ص ١٧.

زۆر بەفەتارەتدا چوون، ئەگەر ئینگلیزەکان وەک مەلا حەکیم دەڵێت (هیوایان بە حەپسە خان بوایە) کارەکەیان بەم شێوازە، زوو سەری دەگرت و لە شێخ قوتاریان دەبوو، بەڵام بنەماڵەی شێخ تا ئەم کاتەش بە پێچەوانەی دەقەکانی کتێبەکەی هاوار پیزەکانیان پتەوو بەکگرتوو کون بریوو هیچ سیخورو چاکاو خۆرێك زەفەری پێ نەبردون و نەیتوانیوە دزەیان بۆ بکات، دەمێنێتەوە هەندێك ناکۆکی خێزانی لەسەر هەندێك زەوی و زار، کە ئەمەش حاڵەتێکی ئاساییەو ناگاتە ئاستی یەکلایی کردنەوەو تیرۆر.

لە کۆمەڵگایەکی دواکەوتووی وەک ئەو پڕۆژەی کوردا پڕۆپاگەندەی ژەمراوی چەکێکی ئێجگار کاریگەربوە ! برەو پێدان و درکاندنی ئەو هەواڵە لەلایەن مەلا حەکیمی قەرەداخیەوە خۆی لە خۆیدا جۆگای تیاڕامان و وردبوونەوەیە ! زۆر جار خەڵکانی سادە لەوح دەبنە پردی دوژمن بە گواستنەوەی هەواڵی ژەمراوی، ئەمانە بێ ئەوەی بە خۆیان بزانن پێیان دەڵێن (المغفلون النافعون)، خۆ جاریش بوە هەر بە دەسیسەو هاندان لەم جۆرە پڕوپاگەندەیە برەوی پێدراوەو ئەنجامی کارەسات ئامێزو خەماوی لێ کەوتۆتەوە. دیارە لە هەردوو حاڵەتەکەدا زیان بە میللەتی کوردو کەسایەتێکانی دەکەوێت و دوژمن سوودی لێ دەبینێت.

جێگای داخ و کەسەرە ئێمەی کورد لە دەور کردنەوەی میللەتی پڕ کارەساتی خۆماندا خەسڵەتێکی تووتی ئاساو ئەقلیەتێکی کۆکراوەیی!

عقلية تجميعية) پۆخڵمان هەیە و نەدەورانی پۆژگار دەرسمان دادەدار نە ئامادەشین یەک دوو (فلتەر) لە مێشکماندا بێت بۆ پاڵاوتەی دیاردەکان و نەهێڵین بێگانەو دار دەستەکانیان لەو جۆرە جەنگە تایبەتیانەدا زەفەرمان پێ بەرن وەک تا ئێستا بە سەرکەوتوویی بردوویانە، تا ئێستاش هەن دەڵێن شێخ مەحمود بێزی نەهاتووە دەست بخاتە دەست ئینگلیزەکانەوەو بە کافری داناون و مامەڵە کردنیانی پێ حەرام بوە، بۆیە هیچیان بۆ نەکردوە هەن دەڵێن دەبوایە شێخ مەحمود هاوکاری ئینگلیزی بکردایەو چەکی لە پوودا بەرز نەکردنایەتەوە بۆ ئەوەی حکومەتێکی باوەڕپێکراویان بۆ دابنایە! هەن هێندە ساویلکەو یەک لایەنە پوانن، دەڵێن شێخ مەحمود ئەگەر هەر بە تەنیا تێکۆشانی ئاشتیخوازانەو دیبلۆماسیانەی بکردایە، یان بچوایەتە مەجلیسی ئەعیانەوە، ئیتر ئینگلیز پێزی دەگرت و حکوومەتی بۆ دادەنا! تا ئێستاش لەم پاو بۆچوونانە لە نێوەندە سیاسی و پۆشنبیریەکاندا دەوترێنەوەو دەوترێنەوەربەپای من جوینەوەی ئەم بۆچوونە بێ تامانە پاشماوەی پڕۆپاگەندەی سەردەمی ئینگلیزو کاسەلێسەکانیانە، هەر لەبەرئەوەی ئەو هەمرو تاوانەی کە ئینگلیزەکان بەرامبەر بە کورد کردویانە بە ئاسانی لە قەڵەم بدرێت و شەرعیەتی ئەوەی بۆ مۆرکرێت، کە مافی خۆی بوە هەر چی پێ کردوین و (ومن الحب ما قتل)، باشە ئەگەر مەسەلە ئاین و کافر و موسڵمانە، بۆ تا ئێستا بەریتانیا کێشەی ئێرلەندەی یەکالا نەکردۆتەوەو مافی چارەنووسی نەداوەتێ؟! خۆ

هەردوو لا فەلەویەك ئاینەشن! بۆچی فەرەنسا مەسەلەی کۆرسیکای وەك خۆی هێشتۆتەوە؟! بۆ ئیسپانیا چارەسەری کێشەی باسك ناکات؟! خۆ ئەم گەلانە بە چەوساوەو چەوسێنەرەوە فەلەن! بۆ پوسیای جاران چەندان نەتەوەی جیاجای بە زۆر خستبوە بن دەستی، بە مەرجێ زۆریەیان فەلەو بەناو سۆشیالیزم خوازیش بوون؟! ئەی بۆ ئیستاش ئێمەی کورد لە هەر چوار پارچەکەدا لەلایەن کۆمەلە دەولەتێکەوە دەچەوسێنرێینەوە کە بە حساب موسڵمانی عەیارە بیست و چارن؟! کەواتە مەسەلەکە پەیوەندی بە ئاینیەوە نیەو بە تەنیا و تەنیا بەرژەوەندی ئابووری و سیاسیەو هیچی تر.

با ئەوەش نەبوێرم کە بۆ ئەمریکا بە جان و دڵ یارمەتی موسڵمانە تونددرەوەکانی ئەفغانی ئەدا دژی نجیب الله، بەڵام بە ئاگرو ئاسن وەڵامی ڕەش پێستەکانی خۆی ئەدایەوە کە هەم فەلەو هەم هاوڵاتی خۆشیەتی؟! شێخ مەحمود دەرگا نەماوە بۆ ڕزگاری کورد نەیکوتێ و هەرگیز ڕەفزی تێکۆشانی دیبلۆماسی و دانووسانی نەکردوە، ئەو نامانەی کە بۆ ستالین و لینین نووسیوەو داوای یارمەتی بۆ کورد لێ کردوون بەڵگەی هوشیاری سیاسییەتی، چونکە تەنانەت لەو سەردەمانەیشدا هەوڵی داوە سوود لە ناکۆکی نێوان ڕۆژهەلات و ڕۆژئاوا ببینێ، تەنانەت ئەو کاتەی کە شێخ ئاوارە بوو بۆ کوردستانی خۆرهەلات، نامەی تایبەتی بۆ شێخ محمدی جەباری نووسیوە و داوای لێ کردووە کە هەوڵی دانوسان بدات

لەگەڵ ئینگلیزەکاندا، ئەمانەو چەندان بەڵگەی تر ئەوە دەسەلمێنن کە ئینگلیز هەرگیز نەیویستوە هیچ بۆ کورد بکات و نەك هەر ئەمەندەش، بەڵکو هەمیشە تەونی پیلانی بۆ هەڵخستوەو هەر کاتێکیش ویستبێتی بە ئاگرو ئاسن وەڵامی خواستە رەواکانی داوەتەوەو دەیان دوژمنایەتی لاوەکی و ناو خۆیشی بۆ دروست کردووەو کوردستانیشی کردۆتە مەکۆی ئەو هەموو جاسوس و نۆکەرە! نابێت هەرگیز شۆڕشەکانی بارزانی یەکەم ١٩٣٢ دوەممان ١٩٤٣-١٩٤٥ لەیاد بچێت کە چۆن بە ئاگرو ئاسن دامرکێنرایەوەو سیاسەتی زەوی سووتماکی بۆ بەکار دەبرا!!

تا ئێستاش لەو بەڵگەنامە نهێنیانەی کە لە وەزارەتی دەرەوەی بەریتانیا خراونەتە بەر چاو، هیچ جۆرە ڕۆشناییەکیان تێدا نەدۆزراوەتەوە لە دۆستایەتی و بەهاناوە هاتن، تەنانەت نەلە هەست و نەلە نەستیاندا ئەوە نەبووە کە شتێك بۆ کورد بکەن و دەستی بگرن.

چەرچل دوای تەواو بوونی جەنگی جیهانی، وەك ڕۆشنبیری گەورە (نعوم تشومسکی) دەڵێت، لە وتارێکدا وتویەتی (گەلە[1] دواکەوتوەکانی وەك کورد و ئەفغان ئەوەندە دواکەوتوون دەبێت تاقیکردنەوەی کیمیاییان لەسەر بکرێت...هتد) ئەمە لۆژیکی سیاسیانەی سەرۆك وەزیرانی ئینگلیزەو چەرچلیش بە پاڵەوانی ڕزگار کردنی گەلان دادەنرێت لە جنگ فاشیزم!!

---

[1] مجلة النهج – عدد(٨) صيف / خريف ١٩٩٦

سەد پەحمەت لە کفن دز. حەپسە خان نەك بە تەنیا لە بـواری سیاسـەت و کوردایەتیدا ئەسپی تـاوداوەو مامەڵـەی هوشیارانەی لەگـەڵ دەوروبـەردا کردوە، بەڵکو لە بـواری پڕشـنبیری و شارستانی و کۆمەڵایەتیشدا دەنگی پەسەنی مەلیك مەحمود بوەو گـوپڕ تینـی هـەڵس و کـەوت و فەرمانـەکانی لەو (مرجعیە)ە نەتەوەیی و دەستەڵاتەوە بەدەست هێناوەو هەمیشە زاتـی حەپسە خان لە دەوروبەرو واقیعەکە گەلێك بەهێزو گوپوتـین تریـووە، واتـە کەسێتیەکی نموونەیی لە بارو دۆخێکی نموونەییدا (مەبەست حکومەتەکەی شێخ) دەکاتـە ئـەم ئافرەتـە بەهرەمـەندە، ناشـڵێم (لـە بـارو دۆخـــی نـا نموونەییدا) چونکە ئێمە باسی سۆپەر مـرۆڤ ناکـەین و زیـادەپەویش بـەها پیرۆزەکانی مێژوو لـە دەسـت دەدات! دەبێـت شـانازی بێـت بـۆ هـــەموو ئـافرەتێکی کورد کـە حەپسـە خـان لـە سـاڵی ١٩٢٧دا خانوەکـەی مـــامی بەخشیبێت بەو قوتابخانە زانستیـیە ژنانەی کە هەر خۆیشی کردویتیـــەوە، هەر خۆیشی بەو تەمەنەوە تیا بۆتە قوتـابی، نـەك هـەر ئەمـەش بـەڵکو لـە سیەکاندا کۆمەڵـەی ئافرەتـانی کوردسـتانی دانـابێت و لـە چـەندان بـواری کۆمەڵایەتی و مەدەنی تردا سەرامەد و دەسـت پێشـکەر بـوو بێـت. لـێرەدا پرسیارێکی تـر دێتـە گـۆڕێ، ئایـا چـەندان ئـافرەتی تـری ئـەم بنەماڵـەیـەو تەنانەت شاری سلێمانیش لەژێر کاریگەریتی ئەو کەش و ئاوو هەوا سیاســی و کۆمەڵایـەتی و نەتـەوەییدا نـەبوون؟ تەنانـەت ئایشـەخانی خوشـــکی حەپسەخان و خێزانی مەلیك محمود ئەگەر میکانزمی پلەوپایەی بۆحیساب

بکرێت دەبێت لە پێش ئەودا بیت! بەڵام لە نێو هەموواندا تەنیا و تەنیا هەر حەپسە خان بێت؟! بۆ دەبێت بەم شێوە دیارو بەرچاوە جێ بەنجەی بەسەر دیاردە کۆمەڵایەتی وزانیاری و شارستانیەکانەوە بێت؟! من نالێم ئافرەت و مامۆستای نیشتمان پەروەرو زانست خواز و زانامان نەبوە، چونکە شیرازەو داروباری ئەو واقیعە بە تەنیا ئافرەتێ لەنگەر ناگرێت و گەڵ ئافرەتی ماندوو نەناسی هوشیارو دڵسۆزی ترمان هەبوە،بە تایبەتی مامۆستای قوتابخانەکانی ئەو سەردەمە، سەیرەکە لەوەدایە، کەسێتی و بەهرەکەی حەپسە خان هێند گەورەو لێ هاتوو و ناوداربوە نەیهێشتووە کەسی تر سەر دەربێنێ واتە ئەم خانمە میهرەبانە سونبول کۆمەڵگای مەدەنی پڕۆگاری خۆی بوەو ئافرەتانی تریش کە ئەگەر لەو خوێندەوار تر بووبن هەر بە پەراوێزیەوە بوون و نەگەیشتوونەتە ئاستی!

من نکوڵی لەوە ناکەم کە حەپسە خان بە حوکمی بنەما چینایەتیکەی ئافرەتێکی ئوروستۆکراتیئێو کۆشکی فەرمانڕەوای حکومەتەکەی مەلیك مەحمود بوە، بەڵام سەیرەکە لەوەدایە لە هەموو کەس بە پەرۆشتر بوە بۆ بڵاوکردنەوەی زانست و خوێندەواری بەنێو ڕەشەخەڵکەکەی سلیمانیدا و هێندەی چاوپێکەوتن و هەڵس و کەوت و هاوڕێیەتی لەگەڵ ڕەش و ڕووت و جوورتیارەکاندا هەبووە زۆر لەوە کەمتر مامەڵەی لەگەڵ دەوڵەمەندەکاندا هەبووە، دیارە ئەم حاڵەتە درەوشایەوە پڕ بە پڕ دژی بیروڕای دەرەبەگەکانی کوردو ئەورۆپاشە کەنەیان ویستوە چینە زەحمەت

کێشەکان چاوبکەنەوە لە واقیع بگەن و لەم بوارەشدا گەلێ بەرهەمی چیرۆکی نەوشارەی کورد هەن. کە وابوو حەپسە خان وەک ئافرەتێکی هۆشیار بەرژەوندییە چینایەتییەکانی خستۆتە لاوە و بەرژەوەندی نەتەوە حکومەتە ساواکەی مەلیك مەحمودی خستۆتە سەروو هەموو شتێکەوە گەیشتووەتە ئەو ئەنجامەی کە ئەگەر مێشکی مرۆڤی کورد بە زانست ئازاد نەبێت، هەر ئازادیەکی سیاسیش وەرگرێت کەم بایەخ دەبێت، بیارە ئەم خەسڵەتانە هێندەی تر حەپسە خان بەرەو لوتکە دەبەن و لە دڵ گەورەکەی مێژووی گەلەکەماندا بە نەمری ئەی هێڵنەوە.

وەک وتم حەپسە خان بەر لە هەر ئافرەتێکی دەورو بەرەکەی وەلامی گۆڕانکاری ئەو بارو دۆخە سیاسی و کۆمەڵایەتیە نوێیەی داوەتەوە بەبارە ئێجابیەکەیداو بۆتە بەشێك لە ڕەوتی بەرەو پێش چوونی واقیعەکە، بیارە دەبێت هەموو قۆناخێکیش پاڵەوانی خۆی هەبێت کە لە جەرگەی هوداوەکاندا چاوبکاتەوە نەخشەی جیهانێکی نوێ ئەگەر لە دڵی خۆشیا بێت! ڕەنگی بڕێژێت. ئێستا پرسیارێك دێتە گۆڕەوە، ئەویش، ئایا ئەگەر حەپسە خانیش نەبوایە (س یان ص) ئافرەت بە هەمان قۆناخدا دەڕۆشت وەهمان ڕۆڵی دەبینی؟ ئا لێرەوە دوو وەلام سەر دەردێنێ یەکێکیان وەلامی ئەو وشکە تیوریزمە ماددیانەیە کە ڕۆڵی مرۆڤی هەڵکەوتەو بەفرەمەند لە نێو ئاپوورەی ڕەشە خەڵکەکە و حەتمیەتی میژوودا وەن

دەکەن. وەلامی دووەمیش لە جەرگەی واقیعی مرۆڤەوە هەڵدەقوڵێت و لەوەدا دەبینرێت کە:-

لەوانە بوو، ژنی تر هەبوو نایە هەمان پۆڵیان ببینایە، بەڵام لە ئاستێکی نزم و کەم بەهرەو بێ پێزتردا، واتە هەل و مەرجی هەڵکەوتوو مرۆڤی خاوەن بەهرەو لێهاتووی دەوێت، کەوا بێت حەپسە خان پڕ بە پڕ پاڵەوانی نموونەیی سەردەمی شێخ مەحمود بوەو پۆڵی مێژوویی خۆیشی لە هەوڵدان بۆ هێنانەکایەی کۆمەڵگایەکی پێشکەوتووتردا ببینیوە.

لای من بە پێو دانگێکی ئەکادیمیانەی ورد پێکهاتەی کەسێتی ئەم ئافرەتە بلیمەتەلەم تۆخمانەدا دەبینرێتەوە:-

١- زیرەکیەکی بەرچاوو دیار لە تێگەیشتنی دەوروبەرو دەست نیشان کردنی خاڵە بەهێزو لاوازەکانی دیاردەکان بە خێرایی و هەوڵدان بۆ گەیشتنە مەبەست، ئەم خاڵە پڕ بە پڕ یەکسانە بە هەمان پێناسەی زەیرکی لە قوتابخانەی براگماتی ئەمریکاییدا کە سەرچاوەی بیرو فەلسەفەکانی لە ولیام جیمسەوە هەڵدەهێنجێت، زیرەکی بە پێودانگی ئەم قوتابخانەیە بریتیەیە لە (هونەری خۆسازاندنی خێراو ئیجابی لەگەڵ گۆڕانکارییە نوێکاندا)، لەسەر و بەندی حەپسەخاندا کۆمەڵێك دیاردەو واقعی نوێ بە خێرایی هاتۆتە گۆڕی و ئەویش مامەلەیەکی هوشیارانەی خێرای لەگەڵدا کردوەو کردوێتیە گوپو تینێك بۆ حکومەتەکەی شێخ مەحمود.

۲- ئازایەتیەکی فرە لە پەد بەپەد بوونەوەی واقعێکی ئێجگار دواکەوتوو نەنگوستەچاودا، بێ گوێ دانە داب و نەرێتە پواوەدزیوەکان، لە چلەکاندا خۆیو دەستە خوشکەکانی هەفتانە چوونەتە سینەما، یەکەمین ئافرەت بوە کە لە ۱۹۲۷دا بەشەو چۆتە قوتابخانە، ئەمە لە کاتێکدا کە لەو دەورانە ناهەمواراندا، کوڕیش کەمتر خراوەتە قوتابخانەو هەر لە مزگەوتەکاندا وانەی ئاینی خویندوە !.

۳- بەخشندەیی: یەکێکە لە خەسڵەتە هەرە درەوشاوەکانی سەرکردەو کەسایەتییە ئیجابیەکانی خۆرهەڵات، حەپسە خان هەمیشە خاوەن مال و سامان نەبوە لە ئاست خەڵك و میوان و لیقەوماو ئاوارەو کردنەوەی قوتابخانەو گەلێك یارمەتی مرۆیی تر، دیارە ئەم خەسڵەتە هێندەی تر لای جەماوەر خۆشەویستی کردوەو کردۆتیە جێگاو پشت و پەنای لیقەوماوان.

٤- قوربانی دان: ئەم دایکە دلۆڤانە تەنیا کۆڕێکی هەبووە بە ناوی (شامل)ەوە ئەویش هەر زوو لە دنیا دەرچووە لێکۆڵینەوە سایکۆلۆژیەکان و تەنانەت تاقیکردنەوە پزیشکیەکانیش، هەمیشە ئەوە دووپات دەکەنەوە کە زۆربەی ئافرەتی بێ منداڵ و وەجاخ کوێر پڕلە خۆپەرست و تەنانەت چاویشیان بە منداڵی کەسدا هەڵنایەت، بەڵام ئەم حاڵەتە لای حەپسە خان پڕ بە پڕ بە پێچەوانەوەیە چونکە زۆربەی سامانە تایبەتیەکەشی لە پێناو خەڵکی سلێمانی و پڕۆژە

خەیریەکاندا خەرج کردوەو بۆنی سۆزو خۆشەویستیە تایبەتیەکانیشی ناوە بە منداڵانی کوردەوەو ئێجگار گەشبینانەش پوانیویەتیە داماتووی مرۆڤ و زانست و باری شارستانی میللەتەکەمان.

٥- کوردایەتی و هەست بە بەرپرسیارێتی:-

ئەم ژنە مەزنە تا سەر ئێسقان وەک نەتەوەییەکی جوامێرو قارەمان بیری کردۆتەوەو هەر هەموو وزە تایبەتیەکانی لە پێناو وەدەست هێنانی مافی رەوای کوردا بە کاربردوەو هەستی بەبەر پرسیارییەکی کەم وێنەکردوە لە ئاست چارە سەرکردنی کێشەو کەم و کوڕیەکانی کۆمەڵدا و ئەوی پێی کرابێت درێغی نەکردوە. نەک هەر لایەنە نەتەوەییەکە بە تەنیا جێ سەرنجی بوە بەڵکو لایەنە چینایەتی و مرۆڤایەتێکەش جێگای گوێ پێدان و کاربۆکردنی بووە.

٦- دامێنان و بڕوا بە خۆبوون:-

نۆبەی هەرە زۆری ئەتەکێت و داب و نەرێتی مەجلیس و میوانداری و کەل و پەلی ئافرەتان و چۆنیەتی ڕاگرتنەوەی ناو مااڵ و گەشت و گوزاری بەهاران و... هتد لە ماڵی حەبسەخانەوە بڵاو بۆتەوە وەلاسایی کراوەتەوە وە دیارە ئەمەش سەر لێوە بە بڕوا بەخۆبون لە هەڵوێستو کارو ئەرکەکاندا و بۆتە چەقی خالی ئەتەکێتە نوێکانی شاری سلێمانی.

نامەوێت نموونە بۆ ئەم شەش خەسڵەتە تایبەتیەی کەسێتی حەپسە خان بهێنمەوە، ئەوەی کە بەلامەوە گرنگە، ئەم پێکهاتانەی کەسێتی حەپسە

خان بۆ سوودی خۆی یا بنەماڵەکەی بەکار نەهێنراون. بەڵکو بۆ خزمەتی میللەتی کورد و دواڕۆژی شارستانیەت و مەدەنیەت و ئاواتەکانی ئەرخەوانیەکانی میللەتەکەمان بووە، هەر ئەمەش ئەو دایکە میهرەبانە دەخاتە خانەی نەمرانی کوردەوە.

نەو کتێب و بڵاوکراوانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری لە ساڵی ١٩٩٩ دا چاپی کردوون و هاوکاری کردوون

ژ	ناوی کتێب	ناوی ناوەندی کتێب	جۆری کتێب	جۆری چاپ
١	سێدارەکانی بەهەشت	فەرهاد ی جەلال زادە	هونراوە	چاپخانەی
٢	کوردنی حوزن	عەفیف سالح	ڕۆمان	-
٣	مەرگی سوشاب	عەلی کەریم	شانۆیی	-
٤	بەسەرهاتی کەڵەپیارێک	وەرگێڕانی حسێن عوسمان بێرگرەجاری	ڕۆمان	-
٥	مێژوی هونری جاف	حەسەن قەسمی جاف	مێژوویی	-
٦	ئیدرەکەی دەلیا	ئاکۆ کەریم مەعروف	کورتە چیرۆک	-
٧	سەرەتایەکی زمان ناسی	میدیا	زمانەوانی	-
٨	بیلژکراڤیای کورد وکوردستان	نەکرەم قەرەداخی	پێناسەکەری	-
٩	کۆبە	ر . د . عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ	مێژوویی	-
١٠	بەسەرهاتی سیاسی کورد	مەهنا محەمەد ئیبن مەکۆری	مێژوویی	-
١١	ناسیلکەی چالاکیەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری بۆ ساڵی ١٩٩٩	ئاماەکردنی فەریق زامدار	پێناسەکەری	-
١٢	حەپسەخانی نەقیب	بەختیار جەلال حەمید	مێژوویی	-
١٣	وشەرەی بیکاری پۆل یەکەم و دووەمی سەرەتایی	عەلی ئەحمەد	زانستی پەروەردەیی	-
١٤	ئینسکلۆپیدیای کیمیا	جەمال عەبدوڵ	زانستی	-
١٥	کورتەچۆکرافیای کوردستان	کەریم زەند	جوگرافیا	-
١٦	بەڵگەی فەرمانی چێن لەکۆنەوە هاتوون	سالح محەمەد	زانستی	-
١٧	مرۆڤەکان بێنیژن	ر.یاسین بەرزنجی	شانۆگەری	-
١٨	مەهنا مارف	ئومێد ئاشنا	ژیان و بەرهەمەکانی	-
١٩	هاواری دڵ	بوار نوریەدین	مەزهەری خانمی	-
٢٠	پاپەتەکانی پەروەردەی نوێ	فواد قەرەداخی	پەروەردەیی	هاوکاری
٢١	ڕێنمەکەی خۆشکت	ڕئوف حسن	کورتە چیرۆک	-
٢٢	کەوە بەفرەکانی خۆز	هێشیار بەرزنجی	هونراوە	-
٢٣	گوتارەکانی بەفرە سپیەر	محەمەد کاکە ڕەش	هونراوە	-
٢٤	گۆڤاڵی بۆ نامۆزگاریەکانی دایکی باپە	ر. حەسەن عەبدولکەریم خانەی منداڵان ب.گ.ڕۆشنبیری و هونەر	چیرۆکی منداڵان	-

٢٥	گۆڤاری پەیڤ و پاشا	و.لەتیف هەڵمەت خانەی منداڵان ب.گ.پزشنبیری و هونەر	چیرۆکی منداڵان	-
٢٦	جوان چۆلەکەکان	و.نووری سەعید قادر خانەی منداڵان ب.گ.پزشنبیری و هونەر	چیرۆکی منداڵان	-
٢٧	پێنەسبەرۆکلاو	و. جەبار عومەر		کۆمەڵ
٢٨	کێژاری پۆڵەنمە	و.بورهان قانع	مێژوویی	چاپکردن
٢٩	گۆڤاری دایەنۆک	ژمارە(٤) ی گۆڤار	پەخشانەگەری	هاوکاری
٣٠	گۆڤاری شانۆ	ژمارە(٩) ی گۆڤار	پەخشانەگەری	هاوکاری
٣١	گۆڤاری ئاران	گۆڤار	پەخشانەگەری	چاپکردن
٣٢	دیاریەک بۆ یادی سەدوپەنج ساڵەی پەخشانەگەری کورد	ئامادەکردنی نوسینەکانی	پەخشانەگەری	کۆمەڵ
٣٣	کۆمەڵزانی کورد	فؤاد طاهر صادق	کۆمەڵایەتی	چاپکردن
٣٤	باجێ ژنۆرەکانی حەفیفەت	شازین هێرش	هونراوە	چاپکردن
٣٥	ئاوێبەر	صدیق بۆرەکەیی	هونراوە	چاپکردن
٣٦	هەناسەیەک لە تەنهاییدا	بەختیار کوردستانی	پەخشان	چاپکردن
٣٧	دیوانی ڕەمزی مەلا عارف	ڕەمزی مەلا عارف	هونراوە	چاپکردن
٣٨	حەپسەخانی نەقیب لە ئاوێنەی مێژوودا	ڕؤژ عثمان	مێژوویی	چاپکردن
٣٩	پەخشانەنووس	و. مجید صالح	پەخشانەگەری	چاپکردن
٤٠	مدن کوردیة قدیمة	مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی	مێژوویی	چاپکردن

نرخی (٣) دینارە